

Juha Rantala ja Ilpo Suoniemi

Työstä eläkkeelle – tulokehitys ja korvaussuhteet

Tutkimuksessa arvioitiin, mitä muutoksia henkilön tuloissa ja tulorakenteessa tapahtui eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Erityistä huomiota kiinnitettiin eläkkeen korvaussuhteeseen eli siihen, kuinka suuren osan työtulosta eläke korvasi henkilön siirtyessä työstä eläkkeelle. Korvaussuhteesta saatava tieto on mielenkiintoista siksi, että työeläkkeen tehtävänä on turvata työuran aikaisen toimeentulon säilyminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Korvaussuhteen rinnalla tarkastelimme, kuinka paljon ihmisten bruttotulot muuttuivat eläkkeelle siirtymisen yhteydessä.

Tutkimusaineistona oli ainutlaatuinen Tilastokeskuksen väestöaineistosta poimittu noin 500 000 henkilön paneeliaineisto vuosilta 1995–2004. Varsinaisen analyysin kohteena olivat vuosina 1999–2003 työstä eläkkeelle siirtyneet henkilöt. Vaikka aineisto onkin jo muutamia vuosia vanha, se antoi tutkittavasta ilmiöstä luotettavan kuvan, sillä korvaussuhteet eivät muutu nopeasti.

Korvaussuhteen empiiristä vastinetta kutsuimme omaeläkesuhteeksi. Se saatiin, kun työstä eläkkeelle siirtyneen henkilön omaeläke (lakisääteiset työ-, kansan- ja yrittäjäeläkkeet pl. perhe-eläke) suhteutettiin hänen eläkettä edeltävien ansiotulojensa ja tulonsiirtojen summaan. Ansiotulojen ohella tulonsiirrot huomioitiin osaksi eläkettä edeltävää tuloa, koska henkilöllä oli voinut olla tilapäisiä, esimerkiksi työttömyyden tai sairauden aiheuttamia, palkkatulojen menetyksiä ennen eläkkeelle siirtymistään. Henkilön omaeläke mitattiin eläkkeellesiirtymisvuotta seuraavalta vuodelta. Eläkettä edeltävänä tulona oli eläkkeelle-

siirtymisvuotta edeltävien toisen, kolmannen ja neljännen vuoden tulojen keskiarvo. Eläkettä välittömästi edeltävän vuoden tuloa ei otettu huomioon, jotta työkyvyttömyyseläkettä yleensä edeltävä vuoden mittainen sairauspäiväraha ei vaikuttaisi tuloksiin. Omaeläkesuhdetta laskettaessa eläkettä verrataan siis muutaman vuoden takaiseen vakiintuneeseen tuloon.

Vastaavalla periaatteella määriteltiin eläkkeen bruttotulosuhde eli työstä eläkkeelle siirtyneen henkilön eläkeajan ja eläkettä edeltävän ajan bruttotulojen suhde. Koska bruttotulo sisältää kaikki henkilön saamat tulot, bruttotulosuhde mittaa tulojen kokonaisuudesta eläkkeelle siirryttäessä.

Eriyistä huomiota tutkimuksessa kiinnitettiin siihen, miten työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläke- ja bruttotulosuhteet vaihtelivat työeläkkeen määräytymisen kannalta merkityksellisten seikkojen, kuten henkilön eläkettä edeltäneen työsuhteen eläkelain, eläkelajin ja iän mukaan. Yksityiskohtaisin analyysi tehtiin vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneille. Kun tuloksia verrattiin vuosina 1999–2002 eläkkeelle siirtyneisiin, eivät eri vuodet poikenneet toisistaan juuri lainkaan. Siksi seuraavassa esiteltävät vuotta 2003 koskevat tulokset vastaavat varsin tarkasti kaikkia tutkimuksessa mukana olleita vuosia.

Tutkimusaineiston mukaan vuonna 2003 eläkkeelle siirtyi yhteensä noin 54 000 henkilöä. Heistä työssä oli ennen eläkettä ollut noin 60 prosenttia. Työttömänä tai muusta syystä työelämän ulkopuolella oli ollut noin 40 prosenttia. Koska omaeläkesuhdetta on mielekästä arvioida työstä eläkkeelle siirtymisen yhteydessä, työttömät ja muut työelämän ulkopuolella olevat jäivät tarkastelun ulkopuolelle. Tämä rajaus on tärkeä pitää mielessä etenkin pienituloisuuden liittyvien tarkastelujen yhteydessä.

Toinen omaeläkesuhteen tutkimiseen liittyvä rajaus koskee osa-aikaeläkkeellä olevia, jotka yleisen käytännön mukaisesti ovat (osa-aika)työllisiä. Tässä työssä osa-aikaeläkeläiset ovat mukana, kun työstä eläkkeelle siirtyneitä tarkastellaan yleisellä tasolla. Työstä eläkkeelle siirtyneitä tarkemmin analysoitaessa he eivät kuitenkaan ole mukana. Kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä noin joka kymmenes siirtyi eläkkeelle osa-aikaeläkkeeltä.

Omaeläkesuhteen tulkinnassa on oltava tarkka. Teoreettisissa korvaussuhdelaskelmissa eläkkeelle siirtyminen oletetaan yleensä tapahtumaksi, jossa työ muuttuu välittömästi vanhuuseläkkeeksi. Aikajänteeseen ei siksi tarvitse kiinnittää huomiota. Todellisten, toteutuneisiin eläkkeelle siirtymisiin perustuvissa korvaussuhteissa, siis tämän työn omaeläkesuhteissa eläkettä verrataan kuitenkin eläkettä edeltäneeseen muutaman vuoden takaiseen tuloon. Tämä on välttämätöntä, jotta erilaisista tilanteista työstä eläkkeelle siirtyneiden henkilöiden vakiintuneita tuloja ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen voidaan verrata toisiinsa yhdenmukaisella ja tulkinnallisesti mielekkäällä tavalla.

Omaeläkesuhde ei myöskään ole työeläkkeen ja eläkepalkan välinen suhde. Eläkepalkan laskentaan liittyy moninaisia säännöksiä, joiden vuoksi työuralta kertyvä eläkepalkka ja eläkettä edeltävä tulotaso eroavat toisistaan. Työeläkkeen tavoitteena on ollut turvata täyden päivätyön tehneelle noin 60 prosentin suuruinen työeläke loppupalkkaan nähden. Tässä työssä ei

siis arvioida työeläkejärjestelmän 60 prosentin tavoitetason toteutumista. Sitä varten tulisi tuntea ihmisten koko työura ja eläkettä eri aikoina kartuttaneet tulot sekä erilaiset eläkepalkan laskemiseen liittyvät säännöt.

Eläke on noin 60 prosenttia palkansaajan muutaman vuoden takaisesta ansiotulosta

Tutkimustulosten mukaan vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteiden mediaani oli 60 prosenttia. Yksilöllinen vaihtelu oli kuitenkin suurta, vaikkakin pieniä alle 20:n ja suuria yli 200 prosentin suhteita oli vähän. Kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä 80 prosentilla omaeläkesuhteet olivat välillä 31–96 prosenttia.

Vuonna 2003 lähes koko yksityisen sektorin kattaneelta TEL-alalta eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 57 prosenttia.¹ Julkiselta sektorilta, kunnista ja valtiolta, eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen oli kuusi prosenttiyksikköä korkeampi. Tulos on looginen siinä valossa, että julkisella sektorilla eläkettä karttui TEL-aloja nopeammin.

Yrittäjillä omaeläkesuhteen mediaani oli pienempi ja maatalousyrittäjillä suurempi kuin TEL-alojen palkansaajilla. Merkittävintä oli kuitenkin omaeläkesuhteiden huomattava vaihtelu. Joka neljännellä yrittäjällä omaeläkesuhde oli vähintään 90 prosenttia ja joka neljännellä maatalousyrittäjällä omaeläkesuhde oli vähintään 105 prosenttia. Yrittäjät ja maatalousyrittäjät ovat palkansaajia selvästi epäyhtenäisempi väestöryhmä. Tätä osaltaan kuvaa omaeläkesuhteiden suuri hajonta. Omaeläkesuhteiden hajonta oli suuri myös rakennus- ja satama-alan LEL-aloilla, joissa lyhyet työsuhteet ovat tyypillisiä.

Vuonna 2003 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 64 prosenttia ja varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneiden 58 prosenttia. Vanhuuseläkkeen varhentaminen pienentää eläkettä pysyvästi ja tämä näkyi omaeläkesuhteessa. Täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 60 prosenttia. Ero vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteeseen oli melko pieni ja selittyy osin sillä, että työkyvyttömyyseläkkeeseen sisältyy yleensä menetetyistä työtulosta karttunut eläke eli niin sanottu tuleva aika.

Eläkelajeista osatyökyvyttömyyseläke ja maatalouden erityiseläkkeet olivat poikkeuksellisia. Ensin mainitussa omaeläkesuhteen mediaani oli vuonna 2003 vain 28 prosenttia, ja pienimmän ja suurimman kymmenyksen välinen ero oli 17–40 prosenttia. Omaeläkesuhteet ovat matalat, koska osatyökyvyttömyyseläke on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä. Maatalouden erityiseläkkeille siirtyneiden joukossa sekä suuria että pieniä omaeläkesuhteita oli puolestaan keskimääräistä selvästi enemmän. Suurta hajontaa voi selittää se, että maatalouden erityiseläkkeet koostuvat hyvin erityyppisistä eläkkeistä.

---

1 TEL-alojen lisäksi yksityisen sektorin palkansaajiin kuuluvat rakentaminen ja satamat (LEL) sekä taiteilijaeläkelain (TaEL) mukaan vakuutetut henkilöt. Vuonna 2007 yksityisen sektorin eläkelait (TEL, LEL, TaEL) yhdistettiin TyEL:ksi.

Eri ikäryhmien omaeläkesuhteiden mediaanit olivat keskimääräisen tason tuntumassa. Alle 35 vuoden iässä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteet olivat kuitenkin keskimääräistä selvästi korkeammat, koska osa nuorista on käytännössä ollut ilman tuloja ennen eläkkeelle siirtymistään. Tulos on suuntaa antava, koska havaintoja nuorten ryhmässä oli vähän. Myös sukupuolen tai perheaseman mukaan erot omaeläkesuhteissa ovat vähäiset. Miehillä, naisilla, yksin asuvilla ja perheellisillä omaeläkesuhteen mediaani oli noin 60 prosenttia, ja vaihtelu pienimmän ja suurimman tulokymmenyksen välillä oli kaikissa ryhmissä 30–100 prosentin välissä. Tulos on luonteva, sillä sukupuoli tai perheasema ei vaikuta eläkkeen määräytymiseen.

Työstä eläkkeelle siirryttäessä bruttotulot laskevat keskimäärin neljänneksen

Vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen mediaani oli 71 prosenttia. Keskimäärin bruttotulot laskevat siis yli neljänneksen, kun vertailukohteena ovat eläkettä edeltäneet muutaman vuoden takaiset vakiintuneet bruttotulot. Bruttotulosuhteiden hajonta on kuitenkin suuri. Kaikista työstä eläkkeelle siirtyneistä 80 prosentilla omaeläkesuhteet olivat 50–150 prosenttia. Keskimäärin bruttotulosuhteet olivat noin viidenneksen omaeläkesuhteita korkeammat. Karkeasti arvioiden tämän verran omaeläkesuhteet ”liioittelivat” työstä eläkkeelle siirtyneiden tulotason keskimääräistä laskua. Eläkkeen ja sitä edeltävien ansiotulojen lisäksi eläkkeelle siirtyneillä oli myös muita tuloja ja nämä tulot tasoittivat tulojen muuttumista eläkkeelle siirryttäessä.

Palkansaajilla brutto- ja omaeläkesuhteen välinen ero oli keskimääräistä pienempi. Sen sijaan yrittäjillä ja maatalousyrittäjillä bruttotulosuhteet olivat lähes kaksi kertaa korkeammat kuin omaeläkesuhteet. Muut tulot, kuten pääomatulot ja työtulot eläkeaikana, nostavat erityisesti yrittäjien ja maatalousyrittäjien bruttotulosuhteita. Toisaalta myös hajonta oli näissä ryhmissä huomattavaa.

Vuonna 2003 työstä vanhuuseläkkeelle ja täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteiden mediaanit olivat 70 prosenttia. Osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteen mediaani oli sen sijaan 86 prosenttia. Osatyökyvyttömyyseläkkeessä eläkeaikaisen työnteon merkitys on ilmeinen, sillä tälle eläkkeelle siirtyneiden vastaava omaeläkesuhde oli vain 28 prosenttia. On kuitenkin muistettava, että kaikki osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet eivät käy työssä eläkeaikana.

Varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneillä bruttotulosuhteen mediaani, 74 prosenttia, on vanhuuseläkettä korkeampi. Omaeläkesuhteiden osalta tilanne oli päinvastainen. Vaikka vanhuuseläkkeen varhentaminen pienentää eläkettä ja tätä kautta omaeläkesuhdetta, on varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneillä keskimääräistä enemmän muita tuloja, joiden seurauksena bruttotulot laskevat eläkkeelle siirryttäessä keskimääräistä työstä eläkkeelle siirtyjää vähemmän.

Ikäryhmittäin bruttotulosuhteet olivat keskimääräistä korkeammat nuorilla, mutta myös vanhimmassa 65 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä. Nuorten bruttotulosuhteisiin vaikutti eläkettä edeltävien ansiotulojen pienuus, kuten aikaisemmin jo todettiin. Vanhimman ikäryhmän korkeita bruttotulosuhteita selittää pitkälti se, että yrittäjien ja maatalousyrittäjien osuus vanhimmassa ikäryhmässä oli keskimääräistä suurempi. Näissä ryhmissä bruttotulosuhteet ovat usein korkeat.

Työstä eläkkeelle siirtyneiden bruttotulosuhteiden tarkastelu sukupuolen tai perheaseman mukaan ei muuta tilannetta aikaisempaan todettuun nähden. Erot näiden ryhmien bruttotulosuhteissa olivat vähäiset ja keskimäärin bruttotulosuhteet olivat noin 11 prosenttiyksikköä korkeammat kuin omaeläkesuhteet.

Pienituloisten työllisten omaeläke- ja bruttotulosuhteet ovat korkeat

Korkeat omaeläkesuhteet ovat tyypillisiä pienituloisille. Vuonna 2003 alimmasta tulokymmenyksestä työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen mediaani oli 128 prosenttia ja toiseksi alimmassa tulokymmenyksessä 73 prosenttia. Kolmannesta kymmenyksestä lähtien se oli vakaa, noin 58 prosenttia. Eläkettä edeltävän tulotason merkitys oli samantapainen myös bruttotulosuhteita tarkasteltaessa. Alimmassa tulokymmenyksessä bruttotulosuhteen mediaani oli noin 170 prosenttia, mutta kolmannen kymmenyksen kohdalla se oli jo keskimääräisellä 70 prosentin tasolla. Pienituloisia oli kaikissa työstä eläkkeelle siirtyneiden ryhmissä, mutta suhteellisesti eniten heitä oli yrittäjinä tai maatalousyrittäjinä olleiden joukossa.

Matala tulotaso ennen eläkettä voi johtua monesta syytä. Eläkettä edeltävät vakiintuneet tulot lasketaan tässä työssä kolmen vuoden ajalta. Osan tästä ajasta henkilö on voinut olla työttömänä, sairaana, opiskelemassa, vuorotteluvapaalla tai jostain muusta syystä ansiotyön ulkopuolella. Tulojen mataluutta voi selittää myös osa-aikatyö. Täysin oma ryhmänsä ovat yrittäjät ja maatalousyrittäjät. Heillä viimeiset eläkkeelle siirtymistä edeltävät vuodet ovat voineet olla taloudellisesti jopa tappiollisia. Tyypillistä pienituloisille oli se, että melko iso osa eläkettä edeltävästä bruttotulosta oli heillä muuta kuin ansiotuloa.

Lopuksi

Työeläkejärjestelmän yhtenä tehtävänä on turvata työuran aikaisen toimeentulon säilyminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Tulokset 2000-luvun alussa työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteista antavat myönteisen kuvan asetetun tavoitteen onnistumisesta ensimmäisten eläkevuosien aikana. Työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhde on noin 60 prosenttia, ja melko harvoin se on alle 50 prosenttia. Eläkkeelle siirtymisen bruttotulosuhteet olivat näitä tasoja vielä korkeammat.

Omaeläkesuhteet eivät myöskään merkittävästi vaihdelleet eri taustatekijöiden mukaan. Tässä mielessä eläkejärjestelmä on monimutkaisuudestaan huolimatta ollut suhteellisen tasapuolinen vakuutettujaan kohtaan. Kun eläkettä edeltävä tulotaso otettiin huomioon, omaeläkesuhteet olivat melko samantasoiset eläkelain, eläkelajin, iän, sukupuolen ja perhe-aseman

mukaan. Poikkeuksena olivat pienituloisimmat työssä olleet, joilla omaeläkesuhteet olivat keskimääräistä korkeammat. Eläkkeelle siirryttäessä heidän tulotasonsa laski keskimääräistä vähemmän tai jopa nousi.

Toimeentulon tasoa tai eläkkeelle siirtyneiden välisiä tuloeroja omaeläke- tai bruttotulosuhde eivät tietenkään kuvaa. Tutkimuksesta kävi hyvin ilmi, kuinka toimeentulon taso määräytyy pitkälti eläkettä edeltävän tulotason perusteella. Siten eri ryhmien väliset toimeentuloerot säilyvät yleensä samankaltaisena myös eläkkeelle siirtymisen jälkeen.

Lisätietoja:

Juha Rantala
Eläketurvakeskus
Sähköposti: juha.rantala@etk.fi
Puhelin: 010 751 2251

Ilpo Suoniemi
Palkansääjien tutkimuslaitos
Sähköposti: ilpo.suoniemi@labour.fi
Puhelin: (09) 2535 7342

Aineistotilaukset:

aineistotilaukset@etk.fi

ISBN 978-951-691-126-0 (sid.)
ISBN 978-951-691-127-7 (PDF)

ISSN-L 1238-5948
ISSN 1238-5948 (painettu)
ISSN 1798-7490 (verkkojulkaisu)

Palkansääjien tutkimuslaitoksen raportteja 18
ISSN 1795-2832

Eläketurvakeskus
00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puhelin 010 7511
Faksi (09) 148 1172

Pensionsskyddscentralen
00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Tfn 010 7511
Fax (09) 148 1172

Finnish Centre for Pensions
FI-00065 ELÄKETURVAKESKUS, FINLAND
Tel. +358 10 7511
Fax +358 9 148 1172

www.etk.fi
> Julkaisut